

Implicaties van beleid in Europa op gedwongen huwelijken

Een analyse van cultuur, migratie en gender in het beleid ten aanzien van gedwongen huwelijken

Alexia Sabbe

Het is niet eenvoudig om de omvang van de problematiek van gedwongen huwelijken in te schatten. Net zoals bij huiselijk geweld wordt dit sociale fenomeen beduidend ondergerapporteerd en is de werkelijke omvang van het probleem veel groter dan de officiële cijfers doen vermoeden (Samad & Eade, 2002, p. 54). Nochtans geeft recent cijfermateriaal uit het Verenigd Koninkrijk aan dat het fenomeen omvangrijk is. Een gespecialiseerde overheidsdienst, de Forced Marriage Unit, krijgt te maken met alsmear meer gevallen van huwelijksdwang. In de eerste helft van 2008 ondervond de dienst een stijging van 79 procent van oproepen in vergelijking met het volledige jaar 2007 (BBC News, 2008).

De politieke discussie rondom de wetgeving en beleidsvorming tegen gedwongen huwelijken is de laatste jaren fors aangewengeld. Het doel van dit artikel is om het actuele beleid in West-Europese landen te belichten, alsook de neveneffecten van dit beleid. Opvallend is dat politici en media gedwongen huwelijken primair beschouwen als een migrantenkwestie en het in verband brengen met de cultuur van het land van herkomst. Deze visie op het fenomeen komt direct terug in het beleid en de uitvoerende maatregelen en draagt mogelijk juist bij tot de instandhouding van ge-

dwongen huwelijken in plaats van het voorkomen ervan.

De opbouw van deze bijdrage is als volgt. Het eerste deel voorziet in een omschrijving van gedwongen huwelijken in West-Europa en het algemeen heersende beeld hierover in het publieke debat. Voor deze omschrijving is de wetenschappelijke literatuur over gedwongen huwelijken bestudeerd, aangevuld met een aantal rapporten van de Europese Commissie, overheden en NGO's, wetteksten en krantenstukken. In het tweede deel komen de huidige wetgeving en het beleid aan bod, alsook de (bedoelde en onbedoelde) gevolgen daarvan. Aan de hand van initiatieven in strafwetgeving en immigratiewetgeving wordt aangetoond dat de benadering van gedwongen huwelijken als migratieprobleem, verbonden aan de cultuur van minderheden, leidt tot stigmatisering van bepaalde bevolkingsgroepen. Ten slotte wordt een voorstel gedaan richting beleidsontwikkeling: als de focus op de cultuur van migranten een effectieve aanpak van gedwongen huwelijken in de weg staat, is het raadzaam om het genderspect duidelijker te belichten en gedwongen huwelijken op gelijke voet én als onderdeel van algemeen huiselijk geweld te benaderen.

Benadering van gedwongen huwelijken in Europese context

Begripsomschrijving en situering

Een 'gedwongen huwelijk' staat in de literatuur in het algemeen omschreven als een verbintenis waarbij één of beide partijen gedwongen worden om in een huwelijk te treden. Dwang kan verschillende vormen aannemen. Zo kan het gaan om psychologische, emotionele of financiële druk, maar ook om fysiek en psychisch geweld. Deze dwang of bedreiging (*duress*) is het bepalend element van een gedwongen huwelijk, en maakt ook het onderscheid met een gearrangeerd huwelijk (Chantler, Gangoli & Hester, 2009, p. 596).

Het laatste decennium is er in meerdere West-Europese landen in toenemende mate aandacht voor huwelijken die onder dwang plaatsvinden. Door toenemende migratie is het fenomeen vanuit hoofdzakelijk Afrikaanse en Aziatische landen naar Europa geëxporteerd, en diverse Europese landen hebben beleid ontwikkeld om deze naar hun maatstaven ongewenste praktijk de kop in te drukken. De Raad van Europa heeft het thema eveneens op de voorgrond gebracht via enkele aanbevelingen en resoluties, onder meer door lidstaten aan te sporen het toenemend aantal gedwongen huwelijken te veroordelen en hier eventueel een apart misdrijf aan vast te koppelen.¹ Ook de Europese Unie houdt zich bezig met deze materie, onder meer door invloed op het immigratiebeleid van de lidstaten uit te oefenen (Felz, Said & Triebel, 2009, p. 11).²

Gedwongen huwelijken worden erkend als schending van de fundamentele mensenrechten. Ze druisen in tegen het recht om vrij in het huwelijk te treden en het recht op lichamelijke en seksuele integriteit, zoals onder meer vastgelegd in het

Verdrag voor burgerrechten en politieke rechten (BuPo, 1966)³ en het Verdrag inzake de uitbanning van alle vormen van discriminatie tegen vrouwen (CEDAW, 1979).⁴ Naast een algemene mensenrechtenschending beschouwen de Verenigde Naties het fenomeen ook als *cultural practice in the family* dat de rechten van de vrouw aantast (Coomaraswamy, 2002, p. 8-9). Hoewel vooral vrouwen en meisjes⁵ het slachtoffer zijn bij gedwongen huwelijken moet ook het aantal gedwongen huwelijken onder mannen niet worden onderschat. Zo registreerde de *Forced marriage unit* (FCO, 2009) in het Verenigd Koninkrijk, dat het in veertien procent van de gemelde gevallen om mannen en jongens ging.⁶ Uit gegevens van het ministerie van Buitenlandse Zaken in het Verenigd Koninkrijk, media-berichten en interviews met *stakeholders*, blijkt volgens Samad (2010, p. 197-198) dat de seksuele geaardheid van mannen een rol speelt bij huwelijksdwang: homoseksualiteit is dan de beweegreden om een gedwongen huwelijk uit te lokken, aangezien het huwelijk wordt beschouwd als een remedie hiertegen (Samad, 2010, p. 197-198). Niettemin toont onderzoek aan dat de gevolgen voor mannen minder zwaar doorwegen dan voor vrouwen (Gangoli, Razak & McCarry, 2006, p. 23), onder meer omdat mannen een ruimere marge van vrijheid krijgen om een bruid te kiezen (Gangoli, Razak & McCarry, 2006, p. 27). Jonge vrouwen hebben daarentegen vaker te maken met meer controle op het vlak van mobiliteit en seksuele vrijheid, zij zijn kwetsbaarder voor partnergeweld en krijgen minder kansen om (vervolg)onderwijs te volgen of een loopbaan op te bouwen (Gangoli, McCarry & Razak, 2009, p. 426-427).

Cultuur versus waarden: dichotomie in de westerse samenleving?

Niet alleen de Verenigde Naties spreken over een *harmful cultural practice*, ook in publieke debatten, media en wetenschappelijke artikelen worden gedwongen huwelijken op verschillende manieren met de cultuur van minderheden verbonden, meestal gelieerd aan de migratieproblematiek. Omdat gedwongen huwelijken en het daarmee gepaard gaande geweld, hoofdzakelijk voorkomen bij etnische minderheden en in migrantengemeenschappen, wordt het in de publieke opinie beschouwd als een cultureel gegeven of *culturele praktijk* (Razack, 2004, p. 151; Enright, 2009, p. 339). Ook de landenvergelijkende studie van Ratia en Walter (2009) naar de wettelijke maatregelen, het beleid en de publieke debatten in België, Frankrijk, Duitsland, Verenigd Koninkrijk en Zwitserland bevestigt deze tendens: in de bestudeerde landen verbinden beleidsmakers het fenomeen gedwongen huwelijk met cultuur, in die zin dat het als een praktijk van een culturele minderheid wordt gezien die op gespannen voet staat met de waarden van de dominante cultuur (Ratia & Walter, 2009, p. 6 & 16). Nochtans worden gedwongen huwelijken *in se* niet als recht opgeëist door culturele en etnische minderheden (Phillips & Dustin, 2004, p. 533; Ratia & Walter, 2009, p. 4).

De manier waarop men het probleem omschrijft heeft een rechtstreekse impact op het beleid ten aanzien van gedwongen huwelijken (Ratia & Walter, 2009, p. 75). Enkele voorbeelden kunnen dit verduidelijken.

In België bijvoorbeeld worden gedwongen huwelijken gedefinieerd als een migratieprobleem (Ratia & Walter, 2009, p. 9). Huwelijksdwang wordt in België in verband gebracht met huwelijksmigratie (inclusief schijnhuwelijken)⁷ en beschouwd

als inherent onderdeel van de Turkse en Marokkaanse cultuur. Dit komt mede tot uiting in de informatiecampagne en publicaties gericht op jonge migranten. De brochures die onder hen verspreid worden, wijden een volledig hoofdstuk aan het gedwongen huwelijk.⁸ Om de stroom van buitenlandse partners te reguleren, werd in verschillende Belgische steden binnen de politie een *Cel Schijnhuwelijken* opgericht (Ratia & Walter, 2009, p. 64). Indirect wordt huwelijksdwang in België ook aan een ander maatschappelijk vraagstuk gekoppeld. Het zou namelijk ook het integratieproces belemmeren. De koppeling aan andere maatschappelijke knelpunten leidt echter volgens Ratia en Walter (2009, p.77) tot stagnatie voor wat betreft de eigenlijke discussie over gedwongen huwelijken.

In Noorwegen werden gedwongen huwelijken in het beleid aanvankelijk als een cultureel en generationeel conflict binnen de familie beschouwd, dat nauw verwant is met genderongelijkheid en integratie. Na verloop van tijd, als gevolg van een eremoord die in de media ruimschoots aandacht kreeg, verschoof de klemtoon naar striktere immigratiewetgeving om het probleem te beteugelen (Førde, 2010). De verantwoordelijke instantie voor maatregelen tegen huwelijksdwang bevindt zich in Noorwegen bij het Directoraat van Integratie en Diversiteit dat de omkadering van het fenomeen in termen van de migratieproblematiek bekrachtigt.

Ook Deense politici koppelen gedwongen huwelijken aan immigratie en benadrukken dat gedwongen huwelijken integratie in de weg staan. In het Deens Nationaal Actieplan (2003-2005) met betrekking tot gedwongen huwelijken, wordt expliciet verwezen naar de nood om zulke *culturele en etnische praktijken* tegen te gaan (Razack, 2004, 153). Kortom, in alle

drie de landen is de link tussen migratie, integratie en gedwongen huwelijken duidelijk aanwezig en blijft het genderspect grotendeels buiten beeld.

Gedwongen huwelijken in Europa: een alternatieve visie

Veelal wordt er vanuit gegaan dat migranten in Europa de waarden en normen uit het thuisland reproduceren (Phillips & Dustin, 2004, p. 542-543; Gangoli, McCarry & Razak, 2009, p. 419 & 428). Onderzoek wijst echter uit dat tradities en praktijken in het land van herkomst evolueren. Zo getuigt bijvoorbeeld een Britse vrouw van Indiase afkomst dat het 'liefdeshuwelijk', van haar dochter méér aanvaardbaar is voor familieleden in Indië dan in het Verenigd Koninkrijk (Gangoli, Razak & McCarry, 2006, p. 13).

Met deze gedachte in het achterhoofd is het goed om de onderliggende beweegredenen van gedwongen huwelijken nog eens tegen het licht te houden. Hoewel er in studies op wordt gewezen dat het fenomeen in Europa deels samenhangt met de migratieervaring (Phillips & Dustin, 2004, p. 542-543; Anitha & Gill, 2009, p. 174), of zelfs als een doelbewuste (overlevings)strategie wordt aangemerkt (Shaw, 2001, p. 315), laat onderzoek uit België onder jonge vrouwen zien dat zij zich niet zozeer gedwongen voelen om te huwen, omdat het een culturele praktijk of traditie betreft: het zou eerder voortkomen uit een vorm van opvoedingsonmacht bij de ouders (Zemni, Casier & Peene, 2006, p. 96). Uit schrik om hun dochter of zoon te verliezen, bijvoorbeeld bij het aangaan van een relatie, trachten ouders de situatie te corrigeren door een goede, *aanvaardbare* huwelijkspartner op te dringen. Huwelijksdwang komt evenzeer voor als reactie op losbandig en rebels gedrag (drinken, roken, slechte schoolre-

sultaten, enzovoorts). Vaak is het een reflex van de ouders om zich af te schermen tegen de nieuwe, onbekende en dreigende westerse samenleving waarin ze beland zijn (Gangoli, Razak & McCarry, 2006, p. 13). In de Europese context kan de bestending van gedwongen huwelijken mogelijks dan ook deels verklaard worden als resultaat 'van de diaspora-ervaring' (Phillips & Dustin, 2004, p. 542-543; Gangoli, Razak & McCarry, 2006, p. 4). Sommige respondenten in de studie van Zemni en collega's meenden dat omwille van de voorgaande beweegredenen het fenomeen zelfs méér voorkomt in Europa dan in landen van herkomst, zoals Turkije of Marokko (Zemni et al., 2006, p. 92). Een genuanceerder kader om het fenomeen huwelijksdwang te verklaren, dringt zich dan ook op. Wel lijkt huwelijksdwang meer plaats te vinden in kwetsbare families met sociale problemen, verstoorde ouder-kindverhoudingen of een onzeker verblijfsrecht (Ratia & Walter, 2009, p. 69).

Overzicht van juridische ontwikkelingen aangaande gedwongen huwelijken

Een gericht juridisch beleid tegen gedwongen huwelijken kwam in Europa pas de afgelopen tien jaren tot ontwikkeling. Hoewel de praktijk als gevolg van migratie al decennialang in Europa en andere geïndustrialiseerde landen voorkomt, werd er pas echt aandacht aan besteed na de aanslagen van 11 september 2001 en de aanhoudende terreurdreiging omwille van de gerichte focus op de islam in deze context (Razack, 2004, p. 150).

Juridische maatregelen om gedwongen huwelijken aan te pakken zijn hoofdzakelijk genomen op het terrein van strafwetgeving en immigratiewetgeving. Het al dan niet invoeren van specifieke strafmaatre-

gelen, het nut en de wenselijkheid van een dergelijke aanpak, was het onderwerp van nationale debatten. De meest opvallende tendens is evenwel de toename van juridische instrumenten in het migratierecht tegen de achtergrond van een vooral restrictief immigratiebeleid.

Strafwetgeving

Omdat bestaande wetgeving niet volstond, besloten Noorwegen, Duitsland en België respectievelijk in 2003, 2005 en 2007, om specifieke strafbepalingen aan te nemen om huwelijksdwang te vervolgen binnen het strafrecht. De achterliggende reden voor de invoering van deze wetgeving was om een duidelijk signaal te sturen naar de praktiserende bevolkingsgroepen dat een gedwongen huwelijk niet acceptabel is.

Landen zoals Nederland en het Verenigd Koninkrijk voorzien daarentegen niet in specifieke strafwetgeving voor gedwongen huwelijken. Het belangrijkste motief om hier van af te zien, is dat een dergelijke wet een minderheidsgroep van de bevolking betreft en zou kunnen resulteren in *'een fragmentarisering van de samenleving door voor verschillende cultuuruitingen aparte wetgeving te creëren'* (Cornelissens, Kuppens, Ferwerda, 2009, p. 57). Onderzoek bij sociale diensten voor etnische minderheden in het Verenigd Koninkrijk toont inderdaad aan dat het invoeren van specifieke wetgeving een polariserend en discriminerend effect kan hebben. Op een vraag in dit onderzoek hoe de welzijnswerkers van (gespecialiseerde) diensten tegenover de eventuele criminalisering van gedwongen huwelijken stonden, was de algemene reactie dat het racistisch geïnterpreteerd zou kunnen worden. Bovendien bestond de angst dat een specifieke criminele bepaling contraproductief zou werken, omdat slachtoffers hun familieleden niet snel voor

de strafrechter zullen dagen (Gangoli, Razak & McCarry, 2006, p. 9). Zo pleitte het slachtoffer Ghulam Rasool expliciet voor de rechter dat ze zich had verzoend met haar familie, die haar ontvoerde om haar huwelijk met een niet-moslim te verhinderen. Desondanks belandde haar stiefvader achter de tralies en kregen ook haar moeder en broers voorwaardelijke straffen opgelegd. Een dergelijk scenario schrikt af en verhoogt de drempel om bij de openbare dienstverlening hulp te zoeken, aldus de ondervraagden (Phillips, 2007, p. 120).

Ook vrouwengroepen, zoals de Southall Black Sisters, en talloze niet-gouvernementele organisaties wijzen de strafbaarstelling resoluut af (Ratia & Walter, 2009, p. 34). Uiteindelijk opteerde het Verenigd Koninkrijk om het burgerlijk recht te herzien en ontwikkelde men een speciaal wettelijk kader (inclusief preventieve bescherming) via de *Forced marriage protection orders*. Uniek aan dit juridisch instrument is dat het zowel preventief als beschermend werkt. Niet alleen biedt het de politie en justitie de mogelijkheid om in te grijpen, ook omvat de maatregel arrestatiebevoegdheid, wat een specifieke strafwet overbodig lijkt te maken.⁹

Het debat over het al dan niet overgaan tot criminalisering is nog steeds gaande. Voorstanders van criminalisering wijzen op de voordelen voor de slachtoffers. Jaszinder Sanghera, oprichtster van de invloedrijke Britse organisatie Karma Nirvana en zelf ontsnapt aan een gedwongen huwelijk, pleit voor specifieke strafregels om slachtoffers te steunen in hun verzet tegen huwelijksdwang. Slachtoffers zouden namelijk niet voldoende overtuigd zijn dat gedwongen huwelijken wettelijk verboden zijn en zichzelf veroordelen, omdat ze tegen de wil van hun families willen ingaan (House of Commons, 2008). Tegenstan-

ders werpen op dat specifieke regelgeving de gelijkenissen met andere vormen van huiselijk geweld in meerderheidsgroepen zou vertroebelen, wat polariserend werkt door de bekrachtiging van gedwongen huwelijk als culturele norm bij etnische minderheden (Dustin & Phillips, 2008, p. 411). Eveneens halen opponenten aan dat een symbolische wet louter berust op politiek activisme en zou leiden tot een onnodige toename van het wetgevingskluwen (Ratia & Walter, 2009, p. 73).

Hierbij dient te worden opgemerkt dat ook zonder specifieke strafwetgeving het burgerlijk recht – ook buiten het Verenigd Koninkrijk – vaak opties biedt om te ontsnappen aan een gedwongen huwelijk. De nietigverklaring van een voltrokken gedwongen huwelijk is hier een voorbeeld van. Sinds 2007 is het bijvoorbeeld in België mogelijk om via de openbare aanklager een procedure tot nietigverklaring op te starten (Ratia & Walter, 2009, p. 19). Deze bepaling bleef echter over het algemeen dode letter, gezien de moeilijkheden voor het slachtoffer om a posteriori te bewijzen dat er sprake was van dwang. Onlangs werd een wetsvoorstel ingediend om aan dit heikel punt tegemoet te komen: voortaan is het de verweerder die het *niet-bestaan van een gedwongen huwelijk* moet bewijzen, wat een omkering van de bewijslast impliceert.¹⁰

Immigratiewetgeving

De meeste regelgeving in Europa met betrekking tot gedwongen huwelijken maakt onderdeel uit van het migratierecht, niet van het strafrecht. De invloed van de Europese Unie op het immigratiebeleid van de lidstaten neemt alsmaar toe. Richtlijn 2003/86/EG van het Europees Parlement, die een harmonisering van het immigratiebeleid in heel Europa nastreeft, vormt hier

de pijler van. Tegen de achtergrond van een vooral restrictief beleid, wordt de invoering van de juridische maatregelen geëgteerd met het argument dat ze integratie bevorderen en gedwongen huwelijken zouden tegengaan.¹¹

Vooreerst is in een aantal landen een minimumleeftijd ingevoerd van 21 jaar voor huwelijken met onderdanen uit landen buiten de Europese Unie. Dit gebeurde onder meer in België, Nederland en het Verenigd Koninkrijk. Denemarken ging nog een stap verder en trok de minimumleeftijd op tot 24 jaar. Het *Danish Institute for Human Rights* opperde hiertegen omwille van de schending van het recht op familieleven en het feit dat de maatregel hoofdzakelijk toepasselijk is op migranten uit zogenaamde derdewereldlanden en op allochtone Deense burgers (Chantler, Gangoli & Hester, 2009, p. 591). Ook in het Verenigd Koninkrijk is er kritiek op de *dual marriage age system* waarbij sommige koppels het recht op gezinsvorming verliezen enkel en alleen op basis van hun nationaliteit of etnische afkomst (Gangoli & Chantler, 2009, p. 284).

De leeftijdsverhoging wordt gerechtvaardigd door te poneren dat maturiteit bescherming biedt tegen gedwongen huwelijken. Iets oudere potentiële slachtoffers zouden meer weerstand kunnen bieden tegen huwelijksdwang, zo luidt het verweer. Participerend onderzoek onder slachtoffers van gedwongen huwelijken wees echter uit dat *gender dynamics*¹² en controle over *women's agency*¹³ de centrale factoren zijn, niet leeftijd (Gangoli & Chantler, 2009, p. 283). Onderzoek toont bovendien aan dat de invoering van een hogere leeftijd voor gezinsvorming niet bijdraagt tot de preventie van gedwongen huwelijken (Hester et al., 2007, p. 37). Potentiële slachtoffers lopen veeleer het risico om een aantal jaren langer onderworpen te worden aan strikte

controle vanuit de familie en de gemeenschap. Ook bestaat de kans dat gezinsleden hen tegen hun wil naar het buitenland brengen tot ze de leeftijd bereikt hebben voor gezinsvorming (Chantler, Gangoli & Hester, 2009, p. 602). Daarnaast zouden *creatieve* oplossingen toegepast worden om de maatregel te ontwijken, zoals valse identificatiepapieren, paspoorten en geboortattesten die een hogere leeftijd weergeven (Gangoli & Chantler, 2009, p. 283).

Vanuit een andere hoek luidt de kritiek dat de maatregel leden van de etnische minderheidsgroepen – vooral vrouwen – zou infantiliseren omdat het veronderstelt dat ze niet voor zichzelf kunnen opkomen tot ze een bepaalde leeftijd bereikt hebben (Phillips & Dustin, 2004, p. 544).

Een andere maatregel maakt gezinsvorming enkel mogelijk indien de EU-onderdaan voldoende inkomen heeft om de echtgeno(o)t(e) van buiten Europa te ondersteunen. Deze inkomenseis wordt toegepast in onder andere Nederland en Noorwegen. De legitimering luidt dat financieel onafhankelijke personen meer weerstand zouden kunnen bieden tegen een gedwongen huwelijk. Ook deze voorwaarde wordt echter door sommigen als discriminerend afgedaan, opnieuw onder verwijzing naar het fundamenteel mensenrecht op gezins- en familielevens. De inkomenseis legt bovendien enkel een beperking op aan allochtone burgers met een laag inkomen (Cornelissens, Kuppens & Ferwerda, 2009, p. 50).

Het stellen van een minimumleeftijd en inkomenseis wakkeren volgens sommigen gevoel van stigmatisering – al dan niet terecht – verder aan (Samad & Eade, 2002, p. 103; Phillips & Dustin, 2004, p. 544; Gangoli & Chantler, 2009, p. 284). Discussies over aanpak en beleid in verschillende landen lijken *niet zozeer over gedwongen hu-*

welijken (te) gaan, maar over het problematiseren van de aanwezigheid van migranten (Ratia & Walter, 2009, p. 77).

Slachtofferhulp en preventie

Tot nu toe blijkt dat het plaatsnemen van wetgeving rondom gedwongen huwelijken onder het strafrecht en immigratiereggeving de problemen van de slachtoffers niet overtuigend oplost. Onderzoekers wijzen erop dat de invoering van dergelijke wetgeving ten koste lijkt te gaan van het nemen van noodzakelijke preventiemaatregelen en slachtofferhulp (Ratia & Walter, 2009, p. 68).

Uit de literatuur blijkt namelijk dat hulpverlening, zowel preventief als curatief, onvoldoende aangepast is aan de behoeften van (potentiële) slachtoffers van gedwongen huwelijken (Wilson, 2007, p. 27-28). Dit zou deels te wijten zijn aan de manier waarop huwelijksdwang benaderd wordt en aan de toonzetting in het publiek debat. Door de belichting van en de aandacht voor de problematiek als migrantenkwestie, gaan welzijnsverleners, maatschappelijke en sociale diensten, politie, juridische instanties, enzovoorts ook handelen vanuit dat oogpunt. Dit leidt soms tot regelrechte uitsluiting uit openbare dienstverlening, wat slachtoffers in minderheidsgroepen onzichtbaar maakt en hun precaire situatie bekrachtigt (Burman, Smailes & Chantler, 2004, p. 347). Zo wordt er minder streng of helemaal niet opgetreden uit angst om racistisch over te komen door zich te veel in te mengen in de leefwereld van minderheidsgroepen. Medewerksters van sociale diensten en verenigingen voor etnische vrouwen hebben het over *the issue of looking like white imperialists* (Gangoli, Razak & McCarry, 2006, p. 8).

Hulpverleners en openbare diensten vrezen ervoor om bepaalde bevolkings-

groepen van zich te distantiëren. In sommige gevallen wordt uitdrukkelijk gekozen om huwelijksdwang niet aan te kaarten ‘because older people in the community will think that we are exploiting young women and telling them to rebel against their family’ (Gangoli, Razak & McCarry, 2006, p.8). Daardoor ontstaat een soort gedoogbeleid voor deze vorm van patriarchaal geweld (Meetoo & Mirza, 2007, p. 192 en 197; Patel, 2008, p. 13). Ter illustratie: ‘Aisha’ was veertien jaar toen ze maatschappelijke werkers tevergeefs trachtte te overtuigen dat haar familie van plan was om haar tegen haar wil uit te huwen. De non-interventie leidde ertoe dat Aisha ‘plots’ verdween. Naar alle waarschijnlijkheid onderging zij een gedwongen huwelijk in het buitenland (Phillips, 2007, p. 74). Deze angst om (leiders van) minderheidsgroepen en lokale organisaties tegen zich in het harnas te jagen, verhindert eveneens de realisatie van preventieve activiteiten (Kazimirski et al., 2009, p. 54). Uit de vrees om gedwongen huwelijken aan te kaarten, blijkt hoe groot de behoefte is aan informatie en opleiding voor professionals die in contact kunnen komen met het fenomeen. In het Verenigd Koninkrijk wordt hieraan tegemoetgekomen door onder meer leerkrachten en scholen te sensibiliseren (Sugden, 2009). Ook biedt de *Forced marriage unit* online training aan voor welzijnswerkers, leerkrachten, gezondheidspersoneel en politie.¹⁴

Om tot een betere aanpak te komen is een omvattende overheidsstrategie onontbeerlijk. Denk bijvoorbeeld aan de implementering van wetgevende maatregelen en aan beleid, dienstverlening en de coördinatie van onderzoek (Crepaldi, Lodovici, Corsi & Naaf, 2010, p. 107). In België trad recent een nieuw Nationaal Actieplan ter bestrijding van partnergeweld en andere vormen van intrafamiliaal geweld in

werking (2010-2014) waarin voor de eerste keer ook gedwongen huwelijken opgenomen zijn. Het *ondersteunen van professionals in het voorkomen van gedwongen huwelijken*, de ontwikkeling van *educatief materiaal* en het vormen van een *netwerk van alle spelers* om hulpverlening en integrale nazorg van slachtoffers te garanderen, vormen enkele doelstellingen van het operationeel plan die geïmplementeerd zullen worden.

Naar een genderperspectief in beleid en regelgeving

Vanuit een multicultureel perspectief pleiten overheden en media voor een zekere vorm van *laissez-faire* voor minderheidsgroepen. Het is immers van belang dat zij hun eigen culturele gemeenschap invulling kunnen geven en zich kunnen organiseren. Multiculturalisme steunt op noties als respect voor diversiteit en culturele verschillen, waarbij non-interventie in de privésfeer van minderheden centraal staat (Beckett & Macey, 2001, p. 311). Een beleid ingegeven door multiculturele beschouwingen behandelt echter wel problemen *tussen* bevolkingsgroepen, maar negeert problemen *binnen* bevolkingsgroepen. Bovendien worden etnische minderheden als één homogene groep benaderd (Meetoo & Mirza, 2007, p. 190-191). Dit leidt echter mogelijk tot het negeren van de complexe wisselwerking tussen cultuur en gender, waardoor gendergerelateerde ongelijkheid en geweld onzichtbaar zijn in een dergelijk discours en vrouwen vaak aan het kortste eind trekken (Chantler, Gangoli & Hester, 2009, p. 589). Multiculturalisme ligt niet aan de oorsprong van gedwongen huwelijken, maar zou de voortzetting ervan mogelijk wel faciliteren (Beckett & Macey, 2001, p. 311).

In die context krijgen etniciteit en culturele achtergrond voorrang op genderongelijkheden, en wordt gelijke behandeling bijgevolg door de overheid nagenoeg onmogelijk gemaakt (Meetoo & Mirza, 2007, p. 197). De vraag dringt zich op hoe aandacht voor gendergelijkheid en afdoende bescherming voor de zwakkere positie van de vrouw gewaarborgd kunnen worden, zonder volledig te verzaken aan de etnisch-culturele dimensie.

Vrijwaren van autonomie binnen cultuur

Beleidsmakers vestigen graag de aandacht op het feit dat ze in dialoog treden met de aanwezige minderheidsgroepen in hun land. Echter, dit contact is vaak beperkt tot de woordvoerders van de groep, lees mannen, de zogenaamde *cipiers* van de gemeenschap (Meeto & Mirza, 2007, p. 192). Daardoor domineert een enge interpretatie van cultuur, aangebracht door de grotendeels mannelijke gemeenschapsleiders, zonder oog te hebben voor afwijkende standpunten of processen van verandering (Beckett & Macey, 2001, p. 311; Patel, 2008, p. 13). Stemmen van *minorities within minorities* komen amper aan bod waardoor gedwongen huwelijken zich ongestoord kunnen voortzetten. Sterker nog, door lokale – mannelijke – gemeenschapsleiders te betrekken bij concrete situaties van huwelijksdwang, zou dit het risico voor slachtoffers mogelijk zelfs vergroten (Khanum, 2008, p. 56).

Om dit tegen te gaan pleit Phillips (2007) in deze context voor een multicultureel beleid *without culture*. Deze benadering stelt de relevantie van cultuur ter discussie in de context van gendergelijkheid. Centraal staat het aangaan van duurzame contacten met een breed veld van gemeenschapsorganisaties en NGO's. Dit biedt de mogelijkheid om diverse invalshoeken bij minderheden aan bod te laten

komen, wat vooronderstellingen van culturele uniformiteit aanvecht. Deze aanpak wijst een multicultureel beleid niet volledig af, maar pleit voor een verfijning ervan, waarbij aandacht is voor het veranderlijke en niet-statisch aspect van cultuur binnen gemeenschappen (Phillips, 2007, p. 52; Patel, 2008, p. 11-12). Ook hier is voorzichtigheid echter geboden, om niet in het andere uiterste te belanden, waarbij culturele verschillen ontkend worden (Mookherjee, 2008, p. 154). Ook Reddy (2008) betoogt dat het verkeerd is om culturele dimensies die samenhangen met geweld tegen vrouwen volledig te negeren. De ruimere context dient in acht genomen te worden. Enkel vanuit de concrete leefwereld van *minorities within minorities* kan autonomie gerespecteerd worden. Het recht om integraal deel uit te maken van een gemeenschap naar keuze (recht op gemeenschap) moet gewaarborgd kunnen worden. Er wordt gepleit voor steun voor vrouwen om bepaalde praktijken van binnenuit hun leefwereld te hervormen, zonder hun culturele achtergrond, wat deel uitmaakt van hun identiteit, te verloochenen (Coomaraswamy, 2002, p. 3 en 8). Phillips respecteert dit door te wijzen op het belang van de *relevantie* van cultuur, zonder cultuur als de *determinerende* factor voor gedrag te beschouwen (Phillips, 2007, p. 131).

De vraag rijst op welke concrete manier de culturele context ingepast kan worden om doeltreffende bescherming te vereenzelvigen met respect voor autonomie of *agency*. Kortom: hoe zou het model van Philips er in de praktijk uit kunnen zien? Hoe moet dat, iets wel als relevant beschouwen, maar niet als determinerend? Een makkelijke opgave voor beleidsmakers is dat niet. Culturele aspecten zouden immers niet in rekening mogen gebracht wor-

den indien deze afbreuk doen aan de fundamentele rechten van vrouwen. Ook het Europees Parlement, in de *Richtlijn over geweld tegen vrouwen*, spoort de lidstaten aan om elke verwijzing naar cultuur of tradities te negeren.¹⁵ De Europese wetgever redeneert dat cultuur als verzachtende omstandigheid zou kunnen misbruikt worden. Onder meer Reddy wijst er echter op dat bewijsvoering uit de culturele context in de rechtsgang ook in het voordeel van de vrouw kan spelen en daarom niet – ex ante – uit het debat mag geweerd worden (Reddy, 2008, p. 311). Bij morele, psychische of financiële druk, wat een stuk moeilijker is om aan te tonen dan fysiek geweld, kan de culturele en familiale context doorslaggevend zijn om het element *dwang* bij een gedwongen huwelijk afdoende te bewijzen (Anitha & Gill, 2009, p. 176). Dit brengt evenwel het probleem met zich mee dat culturele omstandigheden ook zouden kunnen ingeroepen worden door – meestal mannelijke – verweerders.

Het Verenigd Koninkrijk als voorbeeld?

Een mogelijk alternatief om niet elk cultureel gegeven uit het debat te weren, is om *tegelijk met cultuur* méér aandacht te besteden aan de genderdimensie van het geweld bij gedwongen huwelijken. In plaats van huwelijksdwang als probleem van cultuur van migranten te beschouwen én te behandelen, gaan er stemmen op om het bij gendergerelateerd geweld onder te brengen (Reddy, 2008, p. 319).

In het Verenigd Koninkrijk lijkt deze aanpak vruchten af te werpen. Het land vormt een uitzondering op de andere Europese staten, in die zin dat er meer begrip bestaat voor de complexiteit van gedwongen huwelijken (Ratia & Walter, 2009, p. 12). Vrouwenrechtenorganisaties, zoals de Southall Black Sisters, hebben grote in-

vloed gehad in de debatten wat betreft het beleid ten aanzien van gedwongen huwelijken. Vanaf het begin hamerden ze op een gendergevoelige zienswijze. Vanuit dit perspectief beziet men gedwongen huwelijken niet als onderdeel van cultuur van etnische minderheden, maar ligt de nadruk juist op de werking van macht door gender. Daardoor wordt de praktijk nu ondergebracht in de ruimere rubriek van gendergerelateerd geweld, namelijk huiselijk geweld (Ratia & Walter, 2009, p. 14). Rahila Gupta van Southall Black Sisters is voorstander van deze werkwijze en betoogt dat de behandeling van gedwongen huwelijken als iets dat losstaat van huiselijk geweld slechts *een racistische agenda zal bevorderen om migranten in diskrediet te brengen* (Ratia & Walter, 2009, p. 15). Het ministerie van Gezondheid bijvoorbeeld categoriseert gedwongen huwelijken in het Verenigd Koninkrijk al specifiek als een vorm van huiselijk geweld, gestaafd door de redenering dat slachtoffers noodzakelijkerwijs huiselijk geweld ervaren van hun familieleden (Gangoli, Razak & McCarry, 2006, p. 4). Dwang, zowel emotionele druk als fysieke bedreiging, zijn immers per definitie een uiting van geweld, zo luidt de redenering.

Binnen een dergelijk algemeen kader van huiselijk geweld worden migranten minder getroffen door stereotypes en stigmatisering. Dit laat bovendien ruimte om de aandacht evenzeer te richten op patriarchale structuren en patronen die vrouwen onderwerpen aan geweld binnen de dominante stroming in de maatschappij (Beckett & Macey, 2001, p. 317; Reddy, 2008, p. 310).

Overstijgen van migratiecontext

Gedwongen huwelijken worden in Europa overwegend benaderd als onderdeel van de migratieproblematiek. Wetgeving en be-

leid reflecteren deze tendens. Het gevaar dat dreigt als het fenomeen uitsluitend in de context van migratie en de cultuur van minderheden wordt geplaatst, is dat het leidt tot stigmatisering van migrantengroepen. Voor migrantenvrouwen heeft dit mogelijk tot gevolg dat patriarchale structuren aangescherpt worden in Europese landen, wat zou kunnen bijdragen tot de bestending van gedwongen huwelijken in de Europese context (Meeto & Mirza, 2007, p. 191; Dauvergne & Millbank, 2010, p. 63).

Genderaspecten worden bij de aanpak genegeerd, ten voordele van etniciteit en de cultuur van de minderheden. Daardoor gaan beleidslijnen voorbij aan de kern van het probleem, namelijk de werking van macht door gender. Om gedwongen huwelijken effectief aan te pakken, dienen ze losgemaakt te worden van de etnisch-culturele dimensie en behandeld te worden als vorm van gendergerelateerd geweld dat alle vrouwen – ook de westerse – treft. Een benadering die de migratiecontext overstijgt, biedt een uitweg aangezien patronen van gendergerelateerd geweld, zoals bij huiselijk geweld, doorheen alle bevolkingsgroepen geaccentueerd worden (Meeto & Mirza, 2007, p. 188). Deze aanpak maakt abstractie van culturele en etnische achtergronden, zonder dit wezenlijk aspect op zich af te wijzen.

Noten

- 1 Council of Europe: Resolution 1247 (2001); Recommendation 5 (2002); Resolution 1468 (2005); Recommendation 1723 (2005). Zie ook de studie van de Raad van Europa: Rude-Antoine, 2005.
- 2 Richtlijn 2003/86/EG van 22 september 2003 inzake het recht op gezinshereniging en gezinsvorming.
- 3 Artikel 23(3) BuPo.
- 4 Artikel 16(1) CEDAW (Convention on the elimination of all forms of discrimination against women).
- 5 Kindhuwelijken worden doorgaans beschouwd als een vorm van gedwongen huwelijk aangezien het gebrek aan maturiteit huwelijksinstemming onmogelijk maakt (UNICEF, 2005, p. 1). Het Kinderrechtenverdrag (1989) van de Verenigde Naties definieert een kind als elke persoon die de leeftijd van 18 jaar nog niet bereikt heeft (art.1).
- 6 Zie: <http://www.fco.gov.uk/en/travel-and-living-abroad/when-things-go-wrong/forced-marriage/>
- 7 Schijnhuwelijken worden aangegaan om een verblijfsvergunning te krijgen voor het grondgebied in kwestie.
- 8 Brochure: Vakantietijd: huwelijktijd? URL: http://www.kbs-frb.be/uploadedFiles/KBS-FRB/05_Pictures,_documents_and_external_sites/09_Publications/PUB2009_1913_VakantietijdHuwelijktijd.pdf
- 9 Voor meer informatie en voorbeelden zie: Gledhill, 2009; Ratia & Walter, 2009, p. 31-32; Ministry of Justice, 2009.
- 10 Wetsvoorstel tot aanvulling van artikel 246 van het Burgerlijk Wetboek met betrekking tot gedwongen huwelijken, ingediend op 6 oktober 2010. URL: <http://www.senate.be/www/?MIval=/publications/viewPub.html&COLL=S&LEG=5&NR=252&VOLGnr=1&LANG=nl>
- 11 Uittreksel uit Richtlijn 2003/86/EG: “*Met het oog op een betere integratie en teneinde gedwongen huwelijken te voorkomen, kunnen de lidstaten eisen dat de gezinshereniger en zijn echtgenote een minimumleeftijd hebben, en ten hoogste de leeftijd van 21 jaar hebben, alvorens de echtgenote zich bij hem kan voegen.*” (Art. 4.5)
- 12 ‘Gender dynamics’ verwijst naar het geheel van relaties en interacties tussen jongens, meisjes, mannen en vrouwen. Ze worden gevormd door socio-culturele ideeën over gender en de onderlinge machtsrelaties.
- 13 ‘Women’s agency’ verwijst naar het zelfbeschikkingsrecht, de autonomie en actieve participatie van de vrouw.

- 14 <http://www.fco.gov.uk/en/travel-and-living-abroad/when-things-go-wrong/forced-marriage/>
- 15 European Parliament Resolution of 26 November 2009 on the elimination of violence against women, 24 [P7_TA(2009)0098].

Literatuur

- Anitha, S. & Gill, A. (2009). Coercion, consent and the forced marriage debate in the UK. *Feminist Legal Studies*, 17, 165-184.
- BBC News (2008), The fight against forced marriage, *BBC News*, 15 December 2008. URL: http://news.bbc.co.uk/go/pr/fr/-/2/hi/uk_news/7783351.stm [geraadpleegd 13 januari 2011]
- Beckett, C. & Macey, M. (2001). Race, gender & sexuality: the oppression of multiculturalism. *Women's Studies International Forum*, 24(3/4), 309-319.
- Burman, E., Smailes, S. & Chantler, K. (2004). Culture as a barrier to service provision and delivery: domestic violence services for minoritized women. *Critical Social Policy*, 24(3), 332-357.
- Chantler, K., Gangoli, G. & Hester, M. (2009). Forced marriage in the UK: religious, cultural, economic or state violence? *Critical Social Policy*, 29(4), 587-612.
- Coomaraswamy, R. (2002). *Integration of the human rights of women and the gender perspective*. Report of the special rapporteur on violence against women, its causes and consequences, submitted in accordance with the United Nations Commission on human rights resolution 2001/49, 31 January 2002, E/CN.4/2002/83. URL: [http://www.unhchr.ch/Huridocda/Huridoca.nsf/0/42e7191fae543562c1256ba7004e963c/\\$FILE/G0210428.pdf](http://www.unhchr.ch/Huridocda/Huridoca.nsf/0/42e7191fae543562c1256ba7004e963c/$FILE/G0210428.pdf) [geraadpleegd 16 januari 2011]
- Cornelissens, A., Kuppens, J. & Ferwerda, H. (2009). *Huwelijksdwang. Een verbintenis voor het leven?* Ministerie van Justitie: Den Haag.
- Crepaldi, C., Lodovici, M., Corsi, M. & Naaf, S. (2010). *Violence against women and the role of gender equality, social inclusion and health strategies*. European Commission: Directorate-General for employment, social affairs and equal opportunities.
- Dauvergne, C. & Millbank, J. (2010). Forced marriage as a harm in domestic and international law. *Modern Law Review*, 73(1), 57-88.
- Dustin, M. & Phillips, A. (2008). Whose agenda is it? Abuses of women and abuses of 'culture' in Britain. *Ethnicities*, 8(3), 405-424.
- Enright, M. (2009). Choice, culture and the politics of belonging: The emerging law of forced and arranged marriage. *Modern Law Review*, 72(3), 331-359.
- FCO (Foreign and Commonwealth Office) (2009). *Multi-agency practice guidelines: handling cases of forced marriage*. HM Government: UK. URL: <http://www.fco.gov.uk/resources/en/pdf/3849543/forced-marriage-guidelines09.pdf> [geraadpleegd 16 januari 2011]
- Felz, M., Said, I. & Triebel, K. (2009). *Active against forced marriage*. Hamburg: Ministry for Social and Family Affairs, Health and Consumer Protection. URL: http://www.movisie.nl/onderwerpen/huwelijksdwang/Docs/Active_Against_Forced_Marriage.pdf [geraadpleegd 16 januari 2011]
- Førde, K. E. (2010). *Patriarchal violence or uncontrolled immigration?* Kilden information centre for gender research in Norway, 13 October 2010. URL: <http://eng.kilden.forskningsradet.no/c52778/nyhet/vis.html?tid=73711> [geraadpleegd 15 januari 2011]
- Gangoli, G., Razak, A. & McCarry, M. (2006). *Forced marriage and domestic violence among South Asian communities in North East England*. Bristol: University of Bristol.
- Gangoli, G. & Chantler, K. (2009). Protecting victims of forced marriage: is age a protective factor? *Feminist Legal Studies*, 17(3), 267-288.
- Gangoli, G., McCarry, M. & Razak, A. (2009). Child marriage or forced marriage? South Asian Communities in North East England. *Children & Society*, 23(6), 418-429.
- Gledhill, R. (2009). Twice as many women as expected helped to avoid forced marriage. *Times online*, 26 November 2009.

- URL: http://women.timesonline.co.uk/tol/life_and_style/women/article6932519.ece [geraadpleegd 14 januari 2011]
- Hester, M., Chantler, K., Gangoli, G., Devgon, J., Sharma S. & Singleton A. (2007). *Forced marriage: the risk factors and the effect of raising the minimum age for a sponsor, and of leave to enter the UK as a spouse or fiancé(e)*. Home Office: London.
- House of Commons, Home Affairs sixth report, United Kingdom, June 2008.
Available at: <http://www.publications.parliament.uk/pa/cm200708/cmsselect/cmhaff/263/26316.htm> [geraadpleegd 13 januari 2011]
- Kazimirski, A., Keogh, P., Kumari, V., Smith, R., Gowland, S., Purdon, S. & Khanum, N. (2009). *Forced marriage. Prevalence and service response*. National centre for social research UK.
- Khanum, N. (2008). *Forced marriage, family cohesion and community engagement: national learning through a case study of Luton*. Home Office UK.
- Meetoo, V. & Mirza, H.S (2007). There is nothing 'honourable' about honour killings: Gender, violence and the limits of multiculturalism. *Women's Studies International Forum*, 30(3), 187-200.
- Ministry of Justice (2009). *More forced marriage protection orders than expected issued in first year*. Ministry of Justice: UK, 25 november 2009. URL: <http://www.justice.gov.uk/news/newsrelease251109a.htm> [geraadpleegd 16 januari 2011]
- Mookherjee, M. (2008). Autonomy, force and cultural plurality. *Res Publica*, 14(3), 147-168.
- Patel, P. (2008). Faith in the state? Asian women's struggles for human rights in the UK. *Feminist Legal Studies*, 16(1), 9-36.
- Phillips, A. & Dustin, M. (2004). UK initiatives on forced marriage: Regulation, dialogue and exit. *Political Studies*, 52(3), 531-551.
- Phillips, A. (2007). *Multiculturalism without culture*. Princeton: Princeton University Press.
- Ratia, E. & Walter, A. (2009). *International exploration on forced marriages. A literature study on legal measures, policy and public debates in Belgium, France, Germany, United Kingdom and Switzerland*. Wolf Legal Publishers: Nijmegen.
- Razack, S.H. (2004). Imperilled Muslim women, dangerous Muslim men and civilised Europeans: legal and social responses to forced marriages. *Feminist Legal Studies*, 12(2), 129-74.
- Reddy, R. (2008). Gender, culture and the law: approaches to 'honour' crimes in the UK. *Feminist Legal Studies*, 16(3), 305-321.
- Rude-Antoine, E. (2005). *Forced marriages in Council of Europe member states. A comparative study of legislation and political initiatives*. Directorate General of human rights: Strasbourg.
- Samad, Y. & Eade, J. (2002). *Community perceptions of forced marriage*. London: FCO (Foreign and Commonwealth Office).
- Samad, Y. (2010). Forced marriage among men: An unrecognized problem. *Critical Social Policy*, 30(2), 189-207.
- Shaw, A. (2001). Kinship, cultural preference and immigration: consanguineous marriage among British Pakistanis. *Journal of the Royal Anthropological Institute*, 7(2), 315-334.
- Sugden, J. (2009). Teachers told how to spot forced marriages. *The Sunday Times*, 2 juli 2009.
URL: <http://www.timesonline.co.uk/tol/news/uk/article6624525.ece> [geraadpleegd 15 januari 2011]
- Wilson, A. (2007). The forced marriage debate and the British state. *Race & Class*, 49(1), 25-38.
- Zemni, S., Casier, M. & Peene, N. (2006). *Studie naar de factoren die de vrijheid van keuze van een echtgenoot beperken, bij bevolkingsgroepen van vreemde oorsprong van België*. Gent/Brussel: Universiteit Gent/Centrum voor gelijkheid van kansen en voor racismebestrijding.
- UNICEF (2005). *Early marriage: a harmful traditional practice: a statistical exploration*, 2005, UNICEF: New York.
URL: http://www.unicef.org/publications/files/Early_Marriage_12.10.pdf [geraadpleegd 15 januari 2011]

Jongen op weg naar besnijdenis Foto: Edien Bartels